

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Інститут фізичної культури

Кафедра логопедії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Інституту
фізичної культури

М.О. Лянної

(прізвище) (ініціали та прізвище)

2021 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Мовленнєві й сенсорні системи та їх порушення**

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (016.01 Логопедія)

Освітньо-професійна програма: Спеціальна освіта (Логопедія)

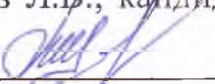
перший (бакалаврський) рівень

Мова навчання: українська

Погоджено науково-
методичною комісією
Інституту фізичної культури
« 2 » вересня 2021 р.

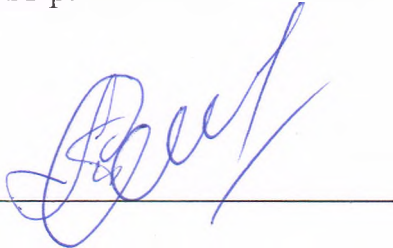
Голова

Л.В. Мороз, к. п. н., доцент

Розробники: Мороз Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри логопедії _____

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри логопедії
Протокол № _1_ від « 30 » серпня 2021 р.

Завідувач кафедри

Кравченко А.І., к.п.н., професор _____

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	бакалавр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
1-й		1-й	
Семестр			
2-й		2-й	
Лекції			
34 год.		8 год.	
Практичні, семінарські			
- год.		- год.	
Лабораторні			
34 год.		8 год.	
Самостійна робота			
80 год.		132 год.	
Консультації:			
2 год.	2 год.		
Загальна кількість годин - 150		Вид контролю: залік	

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Дисципліна «Мовленнєві й сенсорні системи та їх порушення» реалізовує науково-природничий напрямок професійної підготовки майбутніх вчителів-дефектологів, вивчає особливості будови та функціонування мовленнєвої і сенсорних систем в нормі та патології, їх вікові особливості; загальні принципи та механізми функціонування сенсорних систем та значення їх взаємодії для людини (забезпечення процесів мовлення, мислення тощо); методи діагностування та особливості прояву порушень будови і функціонування мовленнєвої й сенсорних систем, а також урахування цих особливостей для організації і здійснення професійної діяльності.

Загальною метою курсу є формування необхідних знань про особливості будови та функціонування мовленнєвої та сенсорних систем в нормі та патології.

Завданнями вивчення дисципліни є

- поглибити знання щодо будови та функціонування сенсорних систем та органів мовлення;
- сформувані знання про особливості прояву, диференціації, діагностування та механізми розвитку патологічних відхилень мовленнєвої та сенсорних систем;
- сформувані уміння проводити диференціальну діагностику та оцінювати порушення мовленнєвої та сенсорних систем;
- сприяти оволодінню навичками застосовувати отримані знання в практиці здійснення професійної діяльності.

Вивчення дисципліни спрямовано на формування в студентів програмних компетентностей:

Компетентності: ІК, ЗК3, ЗК4, ЗК5, ЗК6, ЗК7, ЗК10, СК1, СК2, СК3, СК6, СК8, СК9, СК15, СК16.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Для ефективного вивчення навчальної дисципліни важливим є попереднє опанування наступними дисциплінами: «Вступ до спеціальності», «Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами генетики».

3. Результати навчання за дисципліною

<p style="text-align: center;">Результати навчання (РН)</p>	<p>РН-1. Знати сучасні теоретичні основи спеціальної освіти відповідно до спеціалізації, застосовувати методи теоретичного та експериментального дослідження у професійній діяльності, релевантні статистичні методи обробки отриманої інформації, узагальнювати результати дослідження.</p> <p>РН-2. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування конкретних задач спеціальної та інклюзивної освіти.</p> <p>РН-3. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування, обмеження життєдіяльності у контексті професійних завдань.</p> <p>РН-4. Застосовувати для розв'язування складних задач спеціальної освіти сучасні методи діагностики психофізичного розвитку дітей, критично оцінювати достовірність одержаних результатів оцінювання, визначати на основі їх інтерпретації особливі освітні потреби дітей та рекомендації щодо створення найоптимальніших умов для здобуття освіти.</p> <p>РН-7. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом.</p> <p>РН-8. Організовувати і здійснювати психолого-педагогічне вивчення дітей з особливостями психофізичного розвитку, діагностико-консультативну діяльність.</p> <p>РН-10. Здійснювати спостереження за дітьми з психофізичними порушеннями (інтелекту, мовлення, зору, слуху, опорно-рухових функцій тощо), реалізовувати корекційно-педагогічну роботу з урахуванням їхніх психофізичних, вікових особливостей, індивідуальних освітніх потреб, можливостей та здібностей.</p> <p>РН-15. Застосовувати у професійній діяльності сучасні універсальні та спеціалізовані інформаційні системи та програмні продукти; бібліотечні ресурси та технології, зокрема електронні; спеціальну апаратуру та інструменти.</p> <p>РН-17. Мати навички самостійного навчання та пошуку необхідної інформації.</p> <p>РН-18. Вміти проводити діагностику мовленнєвих порушень</p>
--	--

	особистості, прогнозувати успішність корекційно-розвивального процесу, складати індивідуальні програми корекційно-розвивальної та/або корекційно-відновлювальної роботи.
--	--

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90 – 100	Студент виявляє творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого вирішення навчальних завдань, переконливо аргументує відповіді, обґрунтовує власні міркування та умозаключення.
82 - 89	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, правильно вирішує навчальні завдання, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких не значна, добирає аргументи для підтвердження думок.
74 - 81	Студент вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти допущені помилки.
64 - 73	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є суттєві.
60 - 63	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за вихідний, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, з допомогою викладача може виправляти значну кількість суттєвих помилок.

35-59	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
1 - 34	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

Критерії контролю знань і умінь студентів

1. Поточний контроль теоретичних знань студентів здійснюється за 3-бальною шкалою: 1 – “задовільно”, 2 - “добре”, 3 - “відмінно”.
2. Виконання кожної практичної роботи оцінюється від 1 до 3 балів.
3. Виконання кожного самостійного завдання оцінюється від 0,5 до 5 балів.

Розподіл балів

Поточний контроль										Разом	Загальна сума
Розділ 1					Розділ 2						
Т 1.1	Т 1.2	Т 1.3	Т 1.4	Т 1.5	Т 1.6.	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 2.4	54	100
Поточний контроль											
3	9	9	3	9	3	3	3	6	6		
Контроль самостійної роботи										46	
1	11	5	2,5	7	5,5	1	5	4	5		

Т 1.1, Т 1.2 ... Т 2.4 – теми розділів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: екзамен, комплексна контрольна робота, поточне теоретичне опитування, реферати, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, інші види індивідуальних та групових завдань тощо.

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Анатомія, фізіологія, патологія сенсорних систем:

Тема 1.1. Загальна анатомо-фізіологічна характеристика сенсорних систем:

1. Загальна характеристика сенсорних систем.
2. Характеристика рецепторного відділу сенсорних систем.
3. Характеристика провідникового відділу сенсорних систем.
4. Характеристика центрального відділу сенсорних систем.
5. Загальна характеристика порушень сенсорних систем.
6. Роль сенсорних систем у функціонуванні людини.

Тема 1.2. Будова зорового аналізатора. Фізіологія зорового аналізатора в нормі та патології:

1. Зоровий аналізатор. Загальна характеристика органу зору.
2. Будова та функції оболонки очного яблука.
3. Характеристика ядра очного яблука.
4. Допоміжні органи ока. Очні м'язи.
5. Провідні шляхи зорового аналізатора.
6. Обробка зорової інформації.
7. Фізіологія та патологія оптичної системи ока.
8. Фізіологія та патологія колірної зору.

9. Фізіологія та патологія очорухового апарату.
10. Сприймання простору.
11. Сенсорні та гностичні зорові розлади.
12. Вікові особливості зорового аналізатора.
13. Консультативно-діагностична та корекційно-педагогічна робота з особами з порушеннями зору.

Тема 1.3. Будова та фізіологія слухового аналізатора. Патологія слухового аналізатора:

1. Загальна характеристика слухового аналізатора людини.
2. Будова та функції рецепторного відділу слухового аналізатора.
3. Провідні шляхи та центральний відділ слухового аналізатора.
4. Механізм слухової рецепції. Теорії слуху.
5. Центральні механізми обробки слухової інформації.
6. Сприйняття і диференціація звукової інформації.
7. Слухова орієнтація в просторі. Слух в умовах шуму.
8. Вікові особливості слухового аналізатора.
9. Характеристика сенсорних порушень роботи слухової системи.
10. Характеристика слухових гностичних порушень.
11. Консультативно-діагностична та корекційно-педагогічна робота з особами з порушеннями слуху.

Тема 1.4. Будова та функції (в нормі та патології) вестибулярної системи:

1. Будова вестибулярного апарата.
2. Будова рецепторних структур вестибулярного апарата.
3. Порушення вестибулярної системи.
4. Обробка інформації від вестибулярних рецепторів.
5. Вікові особливості вестибулярної системи.

Тема 1.5. Будова соматовісцеральної системи. Механізми функціонування соматовісцеральної системи в нормі та патології:

1. Загальна характеристика соматичної сенсорної системи.

2. Будова та функції шкіри.
3. Загальна характеристика рецепторного апарату шкіри.
4. Характеристика механорецепції.
5. Характеристика пропріорецепції.
6. Пропріоцептивні відчуття.
7. Терморецепція. Механізм терморецепції.
8. Температурне відчуття. Температурні парадокси.
9. Характеристика ноцицепції. Класифікація больових відчуттів.
10. Больові рецептори. Теорії больової рецепції. Патофізіологія ноцицепції та болю.
11. Інтерорецепція
12. Проведення та обробка соматовісцеральної сенсорної інформації.
13. Сенсорні розлади соматовісцерального аналізатора.
14. Гностичні розлади соматовісцерального аналізатора.
15. Вікові особливості соматовісцерального аналізатора.
16. Консультативно-діагностична та корекційно-педагогічна робота з особами з порушеннями соматовісцеральної системи.

Тема 1.6. Будова та функції нюхового та смакового аналізаторів:

1. Будова нюхового аналізатора людини.
2. Центральна обробка нюхової інформації.
3. Нюхові відчуття людини.
4. Будова смакового аналізатора людини.
5. Механізм смакової рецепції.
6. Обробка смакових сигналів.
7. Смакові відчуття.
8. Вікові особливості нюхового та смакового аналізаторів.

Розділ 2. Анатомія, фізіологія, патологія мовленнєвої системи:

Тема 2.1. Загальна анатомо-фізіологічна характеристика мовленнєвої системи людини:

1. Загальна характеристика мовленнєвої системи людини.

2. Характеристика відділів мовленнєвої системи.
3. Характеристика мовленнєвих порушень.

Тема 2.2. Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) дихального відділу мовленнєвої системи:

1. Морфофункціональна характеристика органів дихального відділу мовленнєвої системи людини.
2. Характеристика респіраторних м'язів.
3. Фізіологія дихання.
4. Вікові особливості дихального відділу мовленнєвої системи людини.

Тема 2.3. Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) фонаційного відділу мовленнєвої системи

1. Характеристика гортані.
2. Характеристика м'язів гортані.
3. Характеристика глотки.
4. Характеристика м'язів глотки.
5. Будова носа.
6. Характеристика фонації.

Тема 2.4. Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) артикуляційного відділу мовленнєвої системи

1. Будова ротової порожнини. Присінок рота.
2. Морфо-функціональна характеристика зубів людини.
3. Вікова характеристика зубів людини.
4. Морфо-функціональна характеристика язика.
5. Власне порожнина рота.
6. Патологія артикуляційного відділу мовленнєвої системи.
7. Консультативно-діагностична та корекційно-педагогічна робота з особами з порушеннями мовлення.

6.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Денна форма		Заочна форма	
	а	б	а	б
	у тому числі		у тому числі	

		Лекції	Лабор.	Сам. роб.	Конс.		Лекції	Практ.	Сам. роб.	Конс.
РОЗДІЛ 1. Анатомія, фізіологія, патологія сенсорних систем										
Тема 1.1. Загальна анатомо-фізіологічна характеристика сенсорних систем.	9	2	2	5	-	9	2	2	5	-
Тема 1.2. Будова зорового аналізатора. Фізіологія зорового аналізатора в нормі та патології.	22	6	6	10	-	22	-	-	20	2
Тема 1.3. Будова та фізіологія слухового аналізатора. Патологія слухового аналізатора.	22	4	6	10	-	20	-	-	20	-
Тема 1.4. Будова та функції (в нормі та патології) вестибулярної системи.	9	2	2	5	-	10	-	-	10	-
Тема 1.5. Будова соматовісцеральної системи. Механізми функціонування соматовісцеральної системи в нормі та патології.	22	6	6	10	-	22	-	-	22	-
Тема 1.6. Будова та функції нюхового та смакового аналізаторів.	7	2	-	5	2	8	-	-	8	-
РОЗДІЛ 2. Анатомія, фізіологія, патологія мовленнєвої системи										
Тема 2.1. Загальна анатомо-фізіологічна характеристика мовленнєвої системи.	9	2	2	5	-	10	1	1	8	-
Тема 2.2. Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) дихального відділу мовленнєвої системи.	14	2	2	10	-	14	1	1	12	-
Тема 2.3. Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) фонаційного відділу мовленнєвої системи.	18	4	4	10	-	17	2	2	13	-
Тема 2.4. Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) артикуляційного відділу мовленнєвої системи.	18	4	4	10	-	18	2	2	14	-
Усього годин	150	34	34	80	2	150	8	8	132	2

Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Загальна анатомо-фізіологічна характеристика сенсорних систем.	2	2

2.	Будова зорового аналізатора.	2	-
3.	Фізіологія зорового аналізатора в нормі та патології.	4	-
4.	Будова слухового аналізатора.	2	-
5.	Фізіологія слухового аналізатора.	2	-
6.	Патологія слухового аналізатора.	2	-
7.	Будова та функції (в нормі та патології) вестибулярної системи.	2	-
8.	Будова соматовісцеральної системи.	2	-
9.	Механізми функціонування соматовісцеральної системи в нормі та патології.	4	-
10.	Загальна анатомо-фізіологічна характеристика мовленнєвої системи.	2	1
11.	Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) дихального відділу мовленнєвої системи.	2	1
12.	Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) фонаційного відділу мовленнєвої системи.	4	2
13.	Особливості будови та функціонування (в нормі та патології) артикуляційного відділу мовленнєвої системи.	4	2
Разом		34	8

8. Рекомендовані джерела інформації

Основна:

1. Абрамова А.В. Речевые и сенсорные системы и их нарушения: Учебное пособие / Под ред. В.И. Селиверстова. – М.: Владос, 2006. – 288 с.
2. Анатомия человека: В двух томах. Т. 1 / Э. И. Борзяк, Л. И. Волкова, Е. А. Добровольская и др.; Под ред. М. Р. Сапина. – 4-е изд., стереотипное. – М.: Медицина, 1997. – 544 с.
3. Батуев Е. С. Введение в физиологию сенсорных систем / Е.С. Батуев, Г.Л. Куликов. – М.: Высшая школа, 1983. – 247 с.
4. Богомильский М. Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи / М.Р. Богомильский, О.О. Орлова. – М.: Авторская академия, 2008. – 399 с.

5. Гальперин С. И. Анатомия и физиология человека / С.И. Гальперин. – М.: Высшая школа, 1969. – 472 с.
6. Коляденко Г. І. Анатомія людини: Підручник / Г.І. Коляденко. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
7. Кравченко А. І. Анатомія, фізіологія, патологія дітей і підлітків: Навчальний посібник для студентів напряму підготовки “Корекційна освіта” (логопедія) вищих педагогічних навчальних закладів / А. І. Кравченко, Л. В. Мороз. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – 182 с. (Гриф МОН МС України, лист № 1/11-2653 від 28.02.12.)
8. Кучеров І. С. Фізіологія людини і тварин / І.С. Кучеров. – К.: Вища школа, 1991.
9. Логопедия: учебник для студ. дефектол. фак. пед. высш. учеб. заведений / под ред. Л. С. Волковой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ВЛАДОС, 2007. – 703 с.
10. Мороз Л.В. Мовленнєва й сенсорні системи та їх порушення : посібник для студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта освітньої програми «Логопедія. Спеціальна психологія» вищих педагогічних навчальних закладів / Л.В. Мороз, А.І. Кравченко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. – 198 с.
11. Нейман Л. В., Богомільский М. Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: Учебник для пед. вузов / Под ред. В. Н. Селиверстова. – М.: ВЛАДОС, 2008. – 224 с.
12. Самусев Р.П. Анатомия человека: Учебник / Р.П. Самусев, Ю.М. Селин. – М.: Медицина, 1999. – 480 с.
13. Свиридов О.І. Анатомія людини: Підручник / О.І. Свиридов. – К.: Вища школа, 2000. – 399 с.
14. Чайченко Г. М. Фізіологія людини і тварин: Підручник / Г.М. Чайченко. – К.: Вища школа, 2003. – 463 с.

15. Шевцов А. Г. Анатомия, физиология и патология органов слуха, зрения и речи: Учебное пособие / А.Г. Шевцов. – Великий Новгород, 2006. – 68 с.

16. Шипицина Л. М. Анатомия, физиология и патология органов слуха, речи и зрения: Учебник для студентов педагогических вузов / Л.М. Шипицина, И.А. Варганиян. – М.: Академия ИЦ, 2008. – 430 с.

Додаткова:

1. Анохин П. К. Условные вопросы теории функциональных систем / П.К. Анохин. – М.: Наука, 1980.

2. Григоренко Н. Ю. Диагностика и коррекция звукопроизносительных расстройств у детей с нетяжелыми аномалиями органов артикуляции / Н. Ю. Григоренко, С. А. Цыбульский. – М.: Книголюб, 2005. – 144 с.

3. Кандель В. Физиология органов чувств: Пер. с нем. / В. Кандель. – М.: Медицина, 1975. – 216 с.

4. Корсакова Н. К. Подкорковые структуры мозга и психические процессы / Н.К. Корсакова, Л.И. Московичюте. — М.: МГУ, 1985. – 244 с.

5. Корсакова Н.К. Клиническая нейропсихология / Н.К. Корсакова, Л.И. Московичюте. — М.: Академия, 2003. – 425 с.

6. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека. 3-е издание / А.Р. Лурия. - М.: Академический проект, 2000. – 486 с.

7. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии / А.В. Лурия. — М.: Академия, 2002. – 422 с.

8. Физиология человека: В 3-х томах. Т 1. Пер. с англ. / Под ред. Р. Шмидта и Г Тевса. – М.: Мир, 1996. – 323 с.

9. Хомская Е.Д. Нейропсихология. 3-е издание / Е.Д. Хомская. – СПб., 2003. – 496 с.

10. Хьюбел Д. Глаз, мозг, зрение: Пер. с англ. / Д. Хьюбел. – М.: Мир, 1990. – 240 с.

11. Черниговский В. Н. Интерорецепция / В.Н. Черниговский. – М.: Медгиз, 1960. 659 с.

**9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення,
використання яких передбачає навчальна дисципліна
(за потребою)**

Наочний матеріал до лабораторних занять (відповідно теми), таблиця Сивцева, вимірювальне обладнання (сантиметрова стрічка, лінійка, секундомір, термометр, ємності), естезіометр (циркуль Вебера), камертон та молоточок до нього, муляжі та моделі анатомічних органів та структур.